

Zahraničí

teorie odlišných druhů sociální pomoci a nátlaku

Integrovaná kriminologická teorie

PhDr. Marcela MOULISOVÁ, Policejní akademie ČR, Praha

Kriminologie, zejména v posledních několika dekádách, je mj. charakterizována jednak uváděním nových teorií pokoušejících se uchopit problém zločinu buď z neotřelého, nebo integrovaného pohledu, a jednak testováním některých starších i novějších teorií. Oba přístupy mají potenci být přínosné. Nový, popřípadě integrovaný pohled na problém zločinu je jistě žádoucí, zvláště proto, že přináší příslib lépe mu porozumět, a tudíž se s ním lépe vypořádávat. A testování teorií je, jak se na první pohled může zdát, cestou, jak ověřit jejich platnost, resp. ověřit, zda jimi navržené proměnné (příčiny nebo rizikové faktory delikvence) mohou - a v jaké míře - vysvětlit a posléze ovlivnit kriminální chování.

Samotné testování, ač imponuje vědecky, nemůže však, podle mého soudu, v konečném důsledku příliš mnoho přinést společenské praxi. Je tomu tak proto, že sociální nebo psychologický jev, jakými bezesporu kriminalita a kriminální chování jsou, je vždy složitě, propojeně a až nepoznatelně podmíněn (přijmeme-li ovšem myšlenku determinovanosti), a proto výsledky jakéhokoli testování mohou být spíše jen statisticky, nikoli reálně obsahově, významné. A čekat na jejich prokazatelnou významnost - zvláště když kvůli složitosti vazeb se mnohdy dochází k rozporuplným výsledkům při testování stejné věci - by znamenalo oddalovat možnost uplatnit kriminologické teoretické návrhy a poznatky v praxi.

Proto tím více oceňuji postup amerických autorů Colvina, Cullena a Vander Vena, kteří přišli v r. 2002 s novou integrovanou teorií, kterou sice netestují, ale zato současně

domýšlejší její reálná vyústění do společenské praxe. Další text příspěvku podává stručné a volné zpracování jejich článku *Coercion, social support, and crime: An emerging theoretical consensus* uveřejněného v časopise *Criminology*, 2002, Vol. 40, No 1, 19-42.

Jejich teorie odlišných druhů jak sociální pomoci, podpory, tak nátlaku (a differential social support and coercion theory of crime) se zabývá, jak je již z názvu možno vysoudit, dvěma cestami působení na jedince – buď je podporován, nebo je na něj vyvíjen nátlak. Obě témata byla v kriminologii z různých úhlů pohledu sledována, a to z hlediska jejich předpokládané souvislosti s delikventním, potažmo kriminálním chováním člověka.

Vztahem nátlaku a delikventním chováním se zabývala celá řada autorů. Například na téma nátlaku v rodině se zaměřil **Patterson** (1982, 1990, 1995)¹. Tvrdil, že **vztahy nepřátelství v rodině a uplatňování nátlakové disciplíny jsou primárním zdrojem delikvence dětí**. Uvádí, že nedůsledné, ale časté trestající formy disciplíny vytvářejí nátlakovou strukturu, která pak prostupuje všechny rodinné interakce, jež tak mají nepřátelský punc. Děti z takových rodin se nejen naučí na nepříznivé situace, a to ať v rodině, či mimo ni, reagovat nátlakem, ale zejména se s větší pravděpodobností začnou projevovat delikventně nejen dříve, ale také trvaleji.

Také např. **Colvin a Pauly** (1983)² se zabývali spojením mezi nátlakem v jednom sociálním prostředí a nátlakem v jiném. Mají za to, že **nátlak uplatňovaný v jednom prostředí se přenáší i do druhého**. Tvrdí dále, že nátlakový způsob řízení

---

¹ Patterson, G. R.: *Coercive Family Process*. Eugene, Ore.: Castalia Press, 1982; *Depression and Aggression in Family Interaction*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1990; - *Coercion as a basis for early age onset of arrest*. In Joan McCord (ed.), *Coercion and Punishment in Long-Term Perspective*. New York: Cambridge University Press, 1995.

² Colvin, M. - Pauly, J. *A critique of criminology: Toward an integrated structural-Marxist theory of delinquency production*. *American Journal of Sociology*, 1983, 89: 513-551.

či kontroly vyvolává odcizené vazby mezi tím, kdo řídí, a tím, kdo je řízen. Pro ty rodiny, kde rodiče ve své práci zažívají nátlakový způsob jednání, proto platí, že vůči svým dětem rovněž uplatňují nátlakovou disciplínu. To vyvolává odcizenou vazbu dítěte, kterou ono dále přenáší také do svého vrstevnického okolí, a tím aktivuje jeho rovněž nátlakovou reakci. Vše to v důsledku vede k delikventním projevům.

Rovněž např. **Agnewova obecná teorie napětí** (1985, 1992)³ má souvislost s tématem nátlaku. Některé z negativních stimulů, které - podle této teorie - obecně vyvolávají napětí, mohou totiž být i nátlakové. Ty pak s větší pravděpodobností vedou k silnému pocitu hněvu, zvláště vnímá-li člověk takové nátlakové zacházení jako nespravedlivé či mocensky libovolné. Tak **místo konformity vyvolává nátlakové zacházení větší vzdornost a problémové chování.**

Jeden z autorů zde uváděné teorie, **Colvin** (2000), nahlížel nátlak ještě z poněkud jiného pohledu a rozpracoval teorii odlišného nátlaku (differential coercion theory)⁴. Orientoval se na jeho dvě dimenze - jeho sílu (od žádného k velmi silnému) a důslednost jeho používání. Tvrdí, že **nárazové, nepravidelné zakoušení nátlaku** (erratic coercion) **má odlišné sociálně psychologické účinky než jeho důsledné zakoušení** (consistent coercion). Vyvolává totiž u toho, vůči komu je uplatňován, hněv, který je zaměřen na druhé, a vyvolává zároveň také nízkou sebekontrolu jedince. Ten se totiž tímto způsobem naučí, že nemůže kontrolovat důsledky svého chování, protože negativní stimuly přicházejí nahodile, což pak působí proti tomu, aby se učil sebekontrolě. A nízká sebekontrola je branou k delikventnímu chování.

Důsledný, systematický nátlak vyvolává sice rovněž hněv, ale ten je zaměřený na sebe. Kromě toho systematický nátlak

---

³ Agnew, R.: A revised strain theory of delinquency. Social Forces, 1985, 64:151-164; Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. Criminology, 1992, 30: 47-87.

⁴ Colvin, M.: Crime and Coercion: An Integrated Theory of Chronic Criminality. New York: St. Martin's Press, 2000.

vede k rigidní, nepolevující sebekontrolé založené na trvajícím strachu z možných odvet zvnějšku. Takový stav pak může vést k duševním problémům a také k nízké úrovni prosociálního chování, i když ovšem potenciálně snižuje až vymycuje ochotu a připravenost k páchání trestné činnosti.

Colvin **odlišuje interpersonální formy nátlaku**, které se uplatňují v přímých vztazích kontroly, **od neosobních forem nátlaku**. Ty druhé mají souvislost s tlaky vyplývajícími ze širších strukturálních uspořádání společnosti, nad kterými jedinec nemá kontrolu a jejichž působení může vyvolat jeho úzkost, zoufalství nebo hněv.

Druhý z autorů zde uváděné teorie, **Cullen** (1994)⁵, ale i další autoři, se zaměřili na téma, které se teprve nedávno začalo v kriminologických teoriích opět objevovat, a to na **sociální pomoc**, podporu. Ta může být buď **bezprostředně, živě vyjádřená** (expressive social support), což zahrnuje sdílení a ventilování emocí a potvrzení sebehodnoty a důstojnosti vlastní i druhých, **a zprostředkovaná** (instrumental social support) - instrumentální druhy sociálních podpor, pomoci zahrnují materiální a finanční pomoc a poskytování rad a vedení a napojení na reálné sociální podpory, pomoci v legitimní společnosti existující.

Sociální pomoc tak funguje na několika úrovních společenského soužití - v bezprostředních interakcích v rodině a mezi přáteli, v širší sociální síti sousedství a komunit a na úrovni státu. Tyto různé podoby sociální pomoci redukují vliv napětí tím, že pomáhají jedinci vypořádat se s problémy a nepříznivostmi, a to nekriminálními prostředky. Tak mohou zabráňovat zločinu.

Poskytování sociální pomoci může opět být více či méně náhodné, **nárazové**, nepravidelné, nepredikovatelné, **nebo**

---

⁵ Cullen, F. T.: Social support as an organizing concept for criminology: Presidential address to the Academy of Criminal Justice Sciences. Justice Quarterly, 1994, 11: 527-559.

důsledné, stálé, spolehlivé (erratic social support a consistent social support). Nepredikovatelné dodávání sociální pomoci vyvolává mírnou úroveň hněvu a navozuje nízkou sebekontrolu, protože její poskytování se nezdá být důsledně vyvolané jedincovým chováním. Ten ji ještě tak může získat manipulováním, které vyvolává středně intenzivní sociální pouto, založené však nikoli na důvěře či morálním závazku vůči druhým, ale na kalkulaci sobeckého zájmu. Takové nárazové poskytování sociální pomoci může u člověka „nastartovat“ obrat směrem k deviantním exploracím, které často jsou hledáním alternativních zdrojů této podporující pomoci.

Cullen postavil do popředí ještě jinou dimenzi sociální pomoci, podpory, a to zdroj, odkud přichází. Může to být ze zdrojů, které dodržují zákon, a pak taková pomoc povzbuzuje konformitu. Může však také přicházet z nelegitimních zdrojů, a taková pomoc, podpora ovšem povzbuzuje kriminální chování. Není tedy obecně platné, že sociální pomoc zabraňuje zločinu. Obecně však lze říci, že sociální pomoc může redukovat jedincovu zkušenost s nátlakem a naopak nátlak může podkopávat sociální pomoc. Navíc ta, která pochází z legitimních zdrojů, má tendenci mít opačný účinek na zločin (zabraňuje mu), než jaký účinek má nátlak (povzbuzuje ho).

Teorie odlišných druhů sociální pomoci a nátlaku vychází ze zmíněných myšlenkových proudů a teorií; její integrující pohled bere do úvahy současně jak nátlak, tak sociální pomoc. Má za to, že tyto dvě formy působení mají tendenci být ve vzájemném vztahu nepřímé úměry. Na makroúrovni platí, že státy a komunity, které poskytují více sociální pomoci a podpory, mají tendenci být méně nátlakové, a to i na mikroúrovni v interpersonálních vztazích, a naopak. Tam, kde je méně sociální pomoci, je více nátlaku.

Tato teorie **staví** tedy na obou formách působení – **na nátlaku a sociální pomoci**, podpoře, **a současně na skutečnosti, že obě může být nárazové nebo důsledné**. Všimá si dále, co

jednotlivé formy působení - tedy důsledná, nebo nárazová sociální pomoc a nárazový, nebo důsledný nátlak - v jedinci vyvolávají a jak tyto odlišné druhy působení pak vedou buď k prosociálnímu chování, nebo ke sklonu k nějaké formě delikventního chování (a to buď exploratornímu /zkouší se to/, nebo chronickému). Rovněž si všímá toho, jak se jedinec bude chovat, když sklon k těmto formám delikventního chování buď bude, nebo nebude blokován. Na tomto základu vypracovaný model chování je samozřejmě schematický, nicméně instruktivní, a lze mu přičíst logickou smysluplnost.

Podle této teorie modelově platí, že je-li jedinci **důsledně poskytována sociální pomoc**, vede to u něj k pevné, internalizované (zvnitřnělé) sebekontroli, k silným mravním (moral) sociálním vazbám a ke stavu, kdy o nějakém hněvu nelze mluvit. Takové vyladění **vyústuje do základního nastavení k prosociálnímu chování, k malé pravděpodobnosti zapojit se do kriminálního chování nebo mít problémy s duševním zdravím.**

Dodávám, že by mělo být řečeno, že sociální pomoc, aby vedla k mravním sociálním vazbám, musí mít mravní podobu; vždyť přece její zdroje - jak je ostatně dále patrné - mohou také být ilegitimní. Resp. neformální sociální pomoc, byť důsledně poskytovaná, která není postavena na etických hodnotách, jistě nemůže jedince vést k prosociálnímu chování.

Na druhé straně si lze modelově představit situaci, kdy je jedinec pod stálým nátlakem. **Důsledný nátlak** pak u něj povede k sice vysoké, ale externalizované (zvnějšku přicházející a udržované) sebekontroli, ke značnému, na sebe zaměřenému pocitu hněvu (protože hněv vyjádřený navenek by se dosti pravděpodobně setkal s okamžitou bolestivou odezvou) a ke slabým a kalkulujeícím sociálním vazbám. Takové nastavení **vyústuje do nízké úrovně prosociálního chování, ale také do malé pravděpodobnosti kriminálního chování, zato však do zvýšené míry duševních problémů.** Lze se však domnívat, že stav

trvajícího nátlaku lze spíše těžko realizovat (i když i to jistě lze).

Je-li jedinci sice poskytována sociální pomoc, podpora, ale **nárazově**, nepravidelně, nahodile, vede to k jeho nízké sebekontrolě, vzbuzuje to u něj střední hladinu hněvu a vytváří to takový typ sociální vazby, která je středně intenzivní a kalkuluje. Takovéto sociálně-psychologické charakteristiky vytvářejí sklon či predisponují jedince k explorující (průzkumné) deviaci. To znamená, že **je více nakloněn k tomu projevovat se delikventně**, tedy zkoušet tento způsob jednání a scházet tak ze správné konvenční cesty. Výsledkem je, že **je přitahován k ilegitimním** (protizákonným) **zdrojům sociální pomoci** (například se přidá k delikventní partě, kde je plně přijímán, neboť podporu přirozeně potřebuje), která je ovšem společensky nežádoucí alternativou.

Za tohoto stavu se jedinec teoreticky může ocitnout ve dvou situacích. Buď je přístup k ilegitimním zdrojům sociální pomoci, podpory blokován, nebo umožněn. V prvním případě - **ilegitimní zdroj sociální pomoci je blokován** - mu **zůstává sklon k explorující deviaci**, takže **projevuje mírnou úroveň kriminální (delikventní) aktivity**, která však není ani odborně, profesionálně, ani organizovaně prováděná (moderate levels of unskilled, disorganized criminal activities). Ve druhém případě, kdy **přístup k ilegitimním zdrojům sociální pomoci, podpory není blokován**, se jedinec „dopracuje“ k tomu, že **se trvale angažuje v odborně, profesionálně a organizovaně prováděné kriminální činnosti** (chronic levels of skilled, organized criminal activities).

Obecně tedy platí, že osoba mající dlouhodobou minulou zkušenost s nárazovou sociální pomocí se naučí, aby tuto pomoc či podporu získala, manipulovat druhými a bude také více pravděpodobně přistupovat ke kriminální příležitosti s kalkuluječím duchem. Relativně nízký výtěžek a vysoké riziko, jež v sobě má laicky, neodborně prováděný zločin,

„vykalkuluje“ tak, že to nestojí za riziko. V důsledku lze očekávat, že to povede k nižší míře její kriminální účasti. Jestliže však bude takovéto osobě umožněn přístup k ilegitimním zdrojům sociální podpory a ona se v důsledku toho naučí odbornosti, profesionalitě páčání, bude kalkulace rizika přirozeně menší a odměny větší. Proto tím spíše se bude chronicky angažovat v profesionálních kriminálních činnostech.

Poslední ze základních možností (stálá podpora, stálý nátlak, nárazová podpora, nárazový nátlak) předestřeného modelu teorie odlišných druhů sociální pomoci a nátlaku je stav, kdy je **jedinec vystavován nárazovému**, nahodile uskutečňovanému **nátlaku**. To vede k jeho nízké sebekontrolě, vyvolává to silný pocit hněvu vůči druhým (neboť pocituje nespravedlnost vyplývající z libovůle toho, kdo vůči němu takový nátlak uplatňuje) a vytváří slabé, odcizené vazby. **Takovéto sociálně-psychologické charakteristiky vyústují do jedincova sklonu chovat se trvale kriminálně**, tedy nerespektovat pravidla společnosti. V tomto stavu je opět přitahován k nelegitimním zdrojům sociální pomoci, podpory. Také v tomto případě může nastat dvojí (výše zmíněná) situace. Za **situace nárazového nátlaku** buď **přístup k ilegitimním zdrojům sociální pomoci je blokován**, a tehdy **jedinec bude**, v důsledku takto vytvořeného sklonu, **projevovat sice trvalé, avšak neodborně a neorganizovaně prováděné delikventní (kriminální) aktivity** (chronic levels of unskilled, disorganized criminal activities). **Nebude-li však přístup k ilegitimním zdrojům blokován**, ale otevřen, bude se jedinec projevovat stejně jako v případě nepravidelně poskytované sociální pomoci, kdy tato ilegitimní podpora není blokována; to jest vyústí to v nejvíc nežádoucí projevy. Prakticky to znamená, že **jedinec se sklonem k chronickému kriminálnímu chování se bude** v tomto případě **trvale angažovat v odborně, profesionálně a organizovaně prováděné kriminální činnosti**,

protože jeho „kriminální kapitál“ bude přístupem k ilegálním zdrojům sociální pomoci či podpory jen vzrůstat.

Z uvedeného modelu se zdá vyplývat, že **poskytování stále sociální pomoci**, a to na úrovni interpersonální, mikrosociální i makrosociální, **se jeví nejlepším prevencí kriminálních (delikventních) projevů**. (Já k tomu však opět připojím svoji poznámku uvedenou výše: aby takto fungovala, musí sociální pomoc, podpora vycházet z mravních základů.) Naproti tomu **nárazovost v působení na jedince** (a to ať již půjde o nárazovou sociální pomoc, podporu, nebo o nárazový nátlak) **není žádoucí**, protože v lepším případě povede k mírným formám delikventní aktivity, v horším k trvalým kriminálním projevům.

Ti totiž, kteří zažívali nárazovou sociální pomoc, jež vytváří sklon ke zkoušení deviace, budou provádět tyto činnosti v mírnější formě (pokud ovšem jim nebude otevřen přístup k ilegálním zdrojům sociální pomoci, podpory), než ti, kteří zažívali nárazovou nátlakovou situaci, která obecně významně přispívá ke sklonu ke chronickému páčání. Tak **nárazový nátlakový element je** - podle autorů této teorie - **pravděpodobně hnací silou kriminálních projevů**.

Autoři teorie také postulují, že podoba kriminálního chování jedince bude záviset na prostředí, které v minulosti vytvářelo životní cestu jedince. Ten může v různých obdobích svého životního cyklu zažívat různý typ zacházení.

V míře, v jaké jsou lidé „zasazeni“ do legitimních vztahů **sociální pomoci, jsou vtaženi do koloběhu poctivosti** (virtuous cycle), neboť tak, jak dostávají pomoc, podporu od druhých, učí se ji druhým dávat. Tím se buduje a rozšiřuje jejich „sociální kapitál“⁶ a pocit altruismu, což vede k tomu, že **jsou pak méně nakloněni k páčání trestné činnosti**. Pokud už k ní dojde, pak **sociální pomoc povzbuzuje proces reintegrovaného studu** (reintegrative shaming), který je charakteristický pro

---

⁶ Termín Hagana a McCarthyho (Hagan, J. - McCarthy, B.: Mean streets: Youth crime and homelessness. New York: Cambridge University Press, 1997.)

nízké úrovni kriminality ve společnosti. Jestliže ta vytváří mnohonásobné sítě, které důsledně dodávají sociální pomoc, podporu, pak se celá společnost může těšit z koloběhu poctivosti, který připouští jen minimální úroveň zločinu.

Naopak **jiní mohou být zasazeni do nátlakových vztahů, které vytvářejí začarovaný kruh** (vicious cycle). **Jedinci zajmuti v tomto koloběhu budou s největší pravděpodobností nejvíce kriminálně angažováni**, a to zvláště v predátorských zločinech. Zda ty budou neprofesionálně nebo profesionálně prováděné, bude záležet na napojení jedinců na ilegitimní zdroje sociální pomoci.

Nátlak a nedostatek sociální pomoci, podpory, se kterými se osoba v těchto vztazích setkává, vytvářejí necitlivost vůči potřebám, přáním a důstojnosti druhých, což je, např. podle Pepinského⁷ (1988), pravý základ kriminálního chování a povzbuzuje to užití nátlaku při interakci s druhými. To v důsledku vede k ještě větší redukci sociální pomoci. Takový **nátlakový koloběh pokaženosti** totiž **zahrnuje procesy „neintegrujícího studu“** (disintegrative shaming), **který jedince stigmatizuje** a vytlačuje z komunity, jež dbá na zákon.

Autoři tvrdí, že společnosti, které dovolují vysoké úrovni strukturální nezaměstnanosti, povzbuzují etiku bezohledného soutěživého individualismu, čímž vytvářejí základ pro znásobování nátlakových sítí. Ty pak zapřádají jedince do začarovaných kruhů, které následně vytvářejí vyšší podíly zločinu.

Pokud jde o teoretické uchopení, uvedená teorie tedy nepřistupuje k integraci těchto dvou teoretických konceptů (resp. teorií) vysvětlujících kriminální chování mechanicky, ale tvořivě. Jejich propojení je domýšleno tak, že vytváří půdu pro vyvození nových nebo nově odvozených skutečností a důsledků pro kriminální chování jedince. Navíc je zde

---

⁷ Pepinsky, H. E.: Violence as unresponsiveness: Toward a new conception of crime. Justice Quarterly, 1988, 4: 539-563.

poukázáno na návaznost s dalšími teoriemi (např. teorií reintegroujícího studu) nebo koncepty jiných kriminologů. Touto teoretickou funkční propojeností a zároveň syntetizujícím pohledem se otevírá dostatek prostoru pro vyvození a podporu praktických závěrů, které – podle jejích autorů – z uvedené teorie vyplývají.

Jaké tedy **závěry z této integrované teorie** autoři činí? Poněvadž vycházejí z toho, že makroúrovňové vlivy mohou urychlovat či zpomalovat průběh procesů působení, které se uplatňují na interpersonálních úrovních, kladou proto především mimořádný **důraz na zavedení a uplatňování legitimních zdrojů sociální pomoci a podpory**. Ta se musí vyskytovat na různých úrovních společnosti (autoři mají přirozeně na mysli americkou společnost) a jako součást programů prevence zločinnosti a programů zacílených na rehabilitaci pachatele.

Základní je, aby veřejná politika byla zaměřena na poskytování důsledné úrovně sociální pomoci a podpory lidem v průběhu jejich životního cyklu. **Sociální pomoc rodinám** je klíčovým elementem v redukování nátlakových procesů v rodině. Patří sem např. takový druh pomoci, jakým je výchova k rodičovství, placená mateřská dovolená, zdravotní pojištění, programy zajišťující výživu chudým dětem, programy návštěv dětských sester v rodině nebo programy pro předškolní děti. Ty pak pomáhají vytvořit podporující rodinná prostředí, která budou méně nátlaková, avšak s větší mírou sociální pomoci a podpory, což povede u dětí k menší míře psychologického distresu (škodlivého stresu) a potíží s chováním.

Školy musejí vytvářet prostředí, ve kterém je všem **studentům poskytována důsledná sociální pomoc a podpora**. Předcházet tomu přirozeně musí důkladné vzdělání a školení učitelů, kterým proto potřebuje být dána nejvyšší priorita ve vládních výdajích. **Nátlakové praktiky a soutěživé vztahy ve škole potřebují být nahrazeny demokratickými postupy**

založenými na účasti a na kooperujícím prostředí učení, aby se snižovalo studentovo odcizení.

Mladí lidé, zejména ti ve věku mladistvém, kteří jsou obecně více nakloněni přestupovat zákony a normy, **potřebují důslednou sociální pomoc a podporu** takovou, která je povede k legitimním produktivním sociálním rolím. Ke slovu by měly přijít různé instruktorské programy (mentoring programs) a kluby pro chlapce a dívky, které poskytují modely pozitivních rolí a dávají jim přímou sociální pomoc. Rovněž by jim měly být nabízeny programy na zvyšování kvalifikace a na výcvik v odborných dovednostech.

Také **pracovní prostředí** by mělo být uspořádáno méně nátlakově a mělo by poskytovat více sociální pomoci a podpory, a to prostřednictvím demokratických praktik, jako je kolektivní vyjednávání a **účast pracovníků na kontrole výroby**. Zaměstnanci a jejich rodiny by měli dostávat **možnost** ve školeních a kurzech si **zvyšovat vzdělání**, což povede k více produktivním a sebeřídícím pracovníkům schopným v globální ekonomii více konkurovat.

Všechna tato opatření vytvářejí **organizovaný systém pomoci**, v němž je zdůrazňován rovný přístup k pomoci z legitimních zdrojů a v němž jsou jedinci v průběhu jejich životní dráhy více vtaženi do sociálně podporujících a pomáhajících vztahů. Tak se vytváří základ k tomu, aby společnost těžila z koloběhu poctivosti vyplývajícího ze sociální pomoci, který povede k nižší míře zločinnosti a také k vyšší míře prosociálních aktivit a k lepšímu duševnímu zdraví osob.

Autoři teorie se také zamýšlejí nad systémem trestní justice. **V USA je reakce na zločinnost ve značné míře založena na nátlaku**. A protože ten je často uplatňován náhodně, vede to k pocitu nespravedlnosti, hněvu a vzdoru vůči autoritě, **což v důsledku vyvolává** kriminální chování, a tedy **větší míru kriminality**. A i kdyby represivní odpověď na zločin byla

postavena na důslednější bázi, produkoval by, podle této teorie, takový systém demoralizované, depresivní lidi, kteří by ztratili iniciativu a tvořivost. Navíc by vyžadoval budování aparátu dohledu, který by nutně byl tak intruzivní (vměšující se), že by se stával větším zločinem proti lidskosti než zločiny, které by měl trestat.

Z teorie tedy vyplývá nutnost jednak méně nátlakového přístupu ke kontrole zločinnosti a jednak důraz na kriminální rehabilitaci. To znamená, že **trestní justice a nápravná politika by měly být zacíleny na redukování nátlaku a zdůrazňování sociální pomoci a podpory.** Ta je klíčovou v procesu úspěšného reintegroujícího studu. Taková politika musí být jasná, důsledná, čitelná a pevná. Může fungovat u obecné kriminality i u hospodářské trestné činnosti. Nátlak se pak může stát poslední odpovědí až tehdy, když důsledné úsilí sociální podpory nedokázalo vytvořit onen žádoucí stav vyhovění konvenčním normám.

Kontrola zločinnosti nesmí tedy spočívat v pouhé reakci na zločin, ale musí být především postavena na nenátlakové a vzájemné sociální pomoci a podpoře. To vyvede jedince z bludného kruhu, který vytváří stigmatizaci a větší míru zločinnosti a nátlaku, do koloběhu poctivosti, v němž se lidé učí získávat sociální pomoc a podporu od druhých tím, že ji jim sami dávají. Pro mnoho z těch totiž, kteří jsou „chyceni“ v nátlakových vztazích, se zdá zločin nabízet cestu k tomu „být svobodný“, když se jiné cesty k autonomii zdají být uzavřeny.

Bude to nemalý úkol, aby k takovým změnám došlo. Všepronikající soutěživý individualismus typický pro kulturu USA pěstuje totiž nepoctivého ducha a vypjatou individualistickou bezohlednost, která povzbuzuje nátlakové institucionální odpovědi. Ty jsou v rozporu s politikou sociální pomoci a podpory, jež je založena na citech soucítění a altruismu. Nicméně v americké společnosti existuje kulturní

a politické otevírání se pro zavádění rozšířené sociální pomoci.

Uvedená kriminologická teorie je tedy pěkně domyšlena nejen do praktických důsledků žádoucího jednání společnosti, ale také do teoretických souvislostí hodnot kultury a fungování společnosti. Je však otázka, zda autory navržená opatření sociální pomoci a podpory postavené na formální bázi budou mít předpokládané účinky na míru zločinnosti. Lze přece říci, že většina těchto opatření funguje např. v naší zemi, aniž by se však projevoval jejich výrazný dopad na páchání trestné činnosti. (Tím ovšem nechci tvrdit, že bez těchto opatření by kriminalita nebyla větší.)

Je možné proto soudit, že optimismus autorů této teorie je založen na určitém zkratu, který lze pozorovat v tom, že jaksi automaticky předpokládají, že formální sociální podpora a pomoc se příznivě projeví na interpersonálních vztazích a v důsledku i na individuálních hodnotách a chování. Jistěže je možné předpokládat, že příznivější podmínky k životu vytvářejí méně stresové klima a že mohou lidi vést k oceňování pomoci, a tedy k tomu, aby se naučili být za ni vděční, a pak reprodukovat takový přístup i ve vlastním chování. Avšak zřejmě jenom to nestačí. Znovu musím podtrhnout nutnost cílené mravní výchovy. Ta by měla být postavena na jasném vymezení toho, co je dobré a co je špatné, na pěstování chtění to dobré provádět a ovšem – a to již tvrdím spolu s autory teorie – na významu pomoci a podpory druhým, k čemuž by ale také bylo třeba jedince od útlého věku vychovávat.

Literatura:

Colvin, M. – Cullen, F. T., – Vander Ven, T.: Coercion, social support, and crime: An emerging theoretical consensus. Criminology, 2002, Vol. 40, No. 1, 19-42.

Moulisová, M.

Teorie odlišných druhů sociální pomoci a nátlaku

Integrovaná kriminologická teorie

SOUHRN.

S komentářem je uvedena kriminologická teorie odlišných druhů sociální podpory a nátlaku (A differential social support and coercion theory of crime) autorů M. Colvina, F. T. Cullena a T. Vander Vena.